

PERSOONSVORMING ALS NIEUWE CULTUUR VOOR JONGEREN

Op excellente scholen en in het onderwijsaanbod voor begaafde leerlingen draait het veelal om cognitieve ontwikkeling. Dit lijkt in eerste instantie logisch, want deze leerlingen zijn heel intelligent. Bovendien ligt de nadruk in onze maatschappij al eeuwenlang op de wetende/kennende mens en op natuurwetenschappelijke kennis, in plaats van op levensbeschouwing en moraal, stelt prof. dr. Joep Dohmen. En dat is zorgelijk, volgens hem, omdat persoonsvorming (Bildung) minstens zo belangrijk is. “Het huidige vormingsklimaat draait in het algemeen veel te weinig bij aan de persoonlijke ontwikkeling van jongeren en, in het bijzonder, aan de vorming van hun intrinsieke motivatie.”

INTERVIEW DOOR LIEKE BOUSEMA

Lieke Bousema is tekstschrijver, web- en eindredacteur, met klanten in o.a. de bouw, zorg en het onderwijs (www.liekebousema.nl).

Door de focus op natuurwetenschappelijke kennis kiezen heel veel (hoog) begaafde jongeren voor de exacte wetenschappen”, merkt Joep. “Persoonlijk vind ik dat jammer. Ik zie namelijk liever dat deze jongeren voor de geesteswetenschappen gaan. Niet om de exacte wetenschappen te ondermijnen, maar juist omdat in bijvoorbeeld de politiek, geschiedenis, filosofie en sociale wetenschappen briljante jongeren ontzettend hard nodig zijn. Zij zijn de stuurder van onze toekomstige samenleving.” Wanneer je jongeren alleen als kennend wezen beschouwt, ga je voorbij aan het feit dat zij ook gevoelige, verlangende, behoeftige en morele wezens zijn, benadrukt hij. “Juist daarom zou ik willen dat persoonsvorming breed gedragen wordt in de opvoeding én het onderwijs. We

moeten beseffen dat jongeren ook kwetsbaar en emotioneel zijn en dat zij behoefte hebben aan erkenning. Hoe zit het met hun verlangens? Wat vinden zij belangrijk? In welke richting gaat hun ontwikkeling? En hoe kunnen we met hen in gesprek komen over waarden en deugden? Hoe kunnen we cognitieve ontwikkeling en motivatie integreren en afstemmen? Begrip en ondersteuning zijn hierbij het sleutelwoord.”

PERSOONSVORMING ALS BASISVORMING

“Zonder persoonsvorming en begeleide zelfzorg kunnen ons gezinsleven, het onderwijs, onze samenwerking in organisaties en ons burgerschap niet slagen en komt er van de nieuwe gemeenschap met vrije en betrokken individuen weinig terecht”, meent Joep, die als voorbeeld de Engelse filosoof John

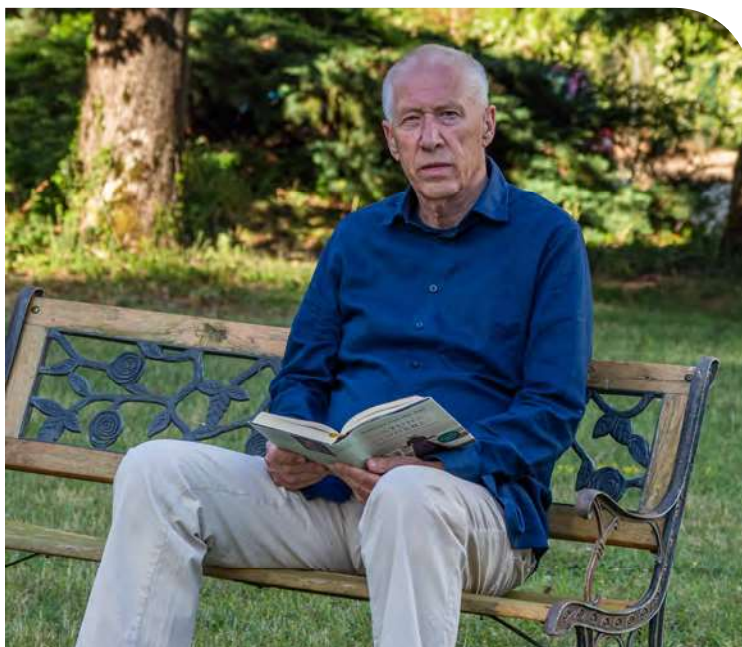
Stuart Mill (1806-1873) aanhaalt. “Op zijn 4^e kende John al Grieks, rekenen en natuurkunde en op zijn 8^e Latijn, algebra en geschiedenis. Bovendien was hij doordrenkt van allerlei maatschappelijke kwesties. Op zijn 11^e of 12^e schreef hij al uitgebreide wetenschappelijke betogen, maar op zijn 20^e raakte hij in een diepe emotionele depressie omdat hij uitsluitend cognitief ontwikkeld was. Met deze anekdote wil ik vooral waarschuwen hoe risicant het kan zijn om te veel te focussen op cognitie en te weinig op het feit dat onze kennis (1) ingebed moet liggen in onze persoonlijkheid en (2) moet aansluiten op onze verlangens. Een excellente en capabele jongere is ook een gevoelige jongere, met eigen verlangens en blinde vlekken. Er ligt een belangrijke taak voor leerkrachten én ouders om deze jongeren harmonieus op te voeden.”

STEUN VAN BETEKENISVOLLE ANDEREN

“Het leren leven in deze posttraditionele samenleving betekent enerzijds dat jongeren zich moeten wapenen tegen de vele onteigeningen van hun persoonlijkheid en anderzijds dat ze zich hun eigen leven actief zullen moeten toe-eigenen”, meent Joep. “Hiervoor hebben zij de steun van betekenisvolle anderen én van goede instituties nodig. Zowel ouders als leerkrachten moeten jongeren behoeden voor twee fatale inschattingfouten: (1) de miskennis van hun beperkte speelruimte en onderschatting van culturele en maatschappelijke invloeden en (2) zelfoverschatting als gevolg van een verkeerd idee van vrijheid en een verkeerd opgevatte verantwoordelijkheid. Ouders en leerkrachten moeten de jongeren begeleiden, opdat zij zelf aan de slag gaan om zich te vormen. Zij moeten zich verantwoordelijk stellen voor het vormingsproces. Zij moeten daarvoor genoeg aandacht en tijd nemen én de jongeren leren om weerstand te bieden tegen tal van verleidingen. Zij moeten regelmatig acte de présence geven, goede gesprekken voeren en weten wat wanneer voor hen aan de orde is. En zij moeten een actieve begeleider zijn van de projecten waarin de jongere verwerkt is. Veel meer is niet nodig, maar met minder lukt het niet.”

AUTORITEIT EN GEZAG

Op dit moment schort het volgens Joep met name aan autoriteit en gezag. “We zitten in een gezagscrisis, waarvan ook leerkrachten helaas de gevolgen ondervinden. Klassen zitten vol met matig gemotiveerde leerlingen, die continu worden afgeleid door prikkels via internet en hun smartphone. Om het natuurlijke overwicht en gezag te herstellen, is het belangrijk om weer je opvoedingsverantwoordelijkheid te nemen. Neem actief een gidsrol, zoek uit wat er speelt in de hoofden van de jongeren, sluit aan

Prof. Dr. Joep Dohmen (1949) studeerde filosofie in Utrecht, Berlijn en Leuven. In 1992 was hij medeoprichter van *Filosofie Magazine* en tot aan 1998 adjunct-hoofdredacteur. In 1994 promoveerde hij cum laude op ‘Nietzsche over de menselijke natuur’. Sinds 1998 was hij verbonden aan de Universiteit voor Humanistiek, sinds 2007 als hoogleraar. Momenteel is hij Lector *Bildung* aan de Hogeschool voor Toegepaste Filosofie en hoofd van het Kenniscentrum *Bildung* en Persoonsvorming. Hij is auteur van diverse boeken over persoonsvorming en filosofische levenskunst. Recentelijk verscheen zijn opus magnum ‘Iemand zijn. Filosofie van de persoonlijke vorming (2022)’. Tijdens het Educatieheldcongres op 11 april 2024 zal hij de afsluitende lezing verzorgen.

bij hun leefwereld en bewaak de fundamentele balans tussen vrijheid en discipline. Biedt weerstand en leer jongeren om ook zelf weerstand te bieden, verlangens uit te stellen en geduldig te zijn. Wees aandachtig en voer het goede gesprek, over het onderscheid tussen behoeften, grillen, verlangens, interesses en wat écht belangrijk is. Laat hen actief samenwerken in geschikte projecten, waardoor ze zowel hun persoonlijke als sociale vaardigheden kunnen ontwikkelen. Daarin en daardoor worden ze iemand, dat geeft zelfvertrouwen en verhoogt hun motivatie.”

Joep ziet persoonsvorming als

een integraal model, waarin kennis- en sociale vaardigheden, motivatie, discipline en momentum de kern vormen. Dit begint al op de basisschool en gaat door tot ver in het vervolgonderwijs. “Mijn morele horizon is dat jongeren steeds zelfverzekender worden. Dat autonomie en verantwoordelijkheid steeds dichter bij elkaar komen. Dat jongeren hun eigen talenten ontdekken, in zichzelf geloven en zien hoe en waar ter wereld zij het verschil kunnen maken. Zo wordt voorkomen dat zij (af)dwalen. Friedrich Nietzsche vatte het al mooi samen: ‘Wie een doel heeft om voor te leven, vindt altijd een weg!’ ●